

מושגי יסוד באזרחות

המושגים המחייבים למידה, הם אלה המופיעים ביחידות הלימוד 1-7 בלבד.

יחידת לימוד שנייה- הכרזת העצמאות	
הצהרת בלפור	☒ מכתב ששלח שר החוץ הבריטי בלפור (ב- 1917) ללורד היהודי רוטשילד ☒ מודיע על החלטת ממשלת בריטניה לקדם הקמת בית לאומי לעם היהודי בארץ ישראל
הכרזת העצמאות	☒ מסמך ההכרזה על מדינת ישראל שנחתם על ידי דוד בן גוריון וחברי מועצת העם (=נציגי הישוב היהודי בארץ ישראל) ☒ הוכרזה בה' באייר תש"ח/ 14 במאי 1948, בתל אביב, בעיצומה של מלחמת העצמאות ☒ ☒ כוללת שלושה חלקים: חלק היסטורי (לגיטימציה), חלק מעשי/ביצועי/אופרטיבי, חלק הצהרתי (אופי המדינה/ עקרונות, פניה לגורמים שונים).
הכרזת העצמאות: הצדקות היסטוריות	☒ הצדקות להקמת מדינה יהודית בארץ ישראל הקשורות לאירועים היסטוריים (חובה לזכור 3 דוגמאות): ☒ בה הוא קם התעצב ויצר נכסי תרבות ובראשם התנ"ך ☒ במהלך הגלות העם המשיך בתקווה ובמאמץ לשוב לארץ ישראל ☒ נעשה מאמץ לשיבה לארץ בדורות האחרונים שהביא להקמת ישוב גדול ומבוסס ☒ השואה הוכיחה את ההכרח בפתרון בעיית האנטישמיות על ידי מדינה יהודית ☒ השתתפות היישוב היהודי במלחמת העולם השנייה הקנתה לו את הזכות להימנות על העמים באו"ם
הכרזת העצמאות: ההצדקות הבינלאומיות (משפטיות)	☒ הצדקה להקמת מדינה יהודית בארץ ישראל הנובעת מתמיכה/ הכרה בינלאומית בזכותו העם היהודי למדינה בארץ ישראל ☒ החלטות רשמיות של מדינות וגופים בינלאומיים/ דוגמאות: הצהרת בלפור, כתב המנדט, החלטת האו"ם על החלוקה (החלטה 181)
הכרזת העצמאות: הצדקה טבעית/ אוניברסאלית	☒ הצדקה להקמת מדינה יהודית בארץ ישראל הנובעת מהזכות הטבעית והאוניברסלית של כל עם להגדרה עצמית
מאפיינים היהודיים של המדינה הבאים לידי ביטוי בהכרזה	☒ בהכרזה בא לידי ביטוי האופי היהודי של המדינה בדברים הבאים (חובה לזכור 2 דוגמאות): ☒ בשם המדינה: מדינת ישראל/ בהכרזה עליה כמדינה יהודית ☒ בפתחת שעריה לכל יהודי ☒ בקריאה לעם יהודי להתלכד סביבה ☒ בקביעה כי המדינה תושתת על יסודות החרות הצדק והשלום במורשתם של נביאי ישראל ☒

מאפיינים דמוקרטיים של המדינה הבאים לידי ביטוי בהכרזה	☒ בהכרזה בא לידי ביטוי האופי הדמוקרטי של המדינה בדברים הבאים (חובה לזכור 3 דוגמאות): ☒ הכרזה על הקמת מוסדות דמוקרטיים / קיום בחירות/ כינון חוקה ☒ הבטחה לשוויון זכויות חברתי ומדיני לכל אזרחיה ללא הבדל דת גזע ומין/ בהבטחה לחרות דת מצפון לשון חינוך תרבות ☒ בהבטחה להיות נאמנים לעקרונותיה של מגילת האו"ם ☒ בקריאה לערבים תושבי המדינה שקמה להשתתף בבניין המדינה על יסוד אזרחות מלאה ושווה ☒ בהבטחה להעניק לערבים אזרחי ישראל נציגות מתאימה בכל מוסדות המדינה ☒ שמירה על המקומות הקדושים לכל הדתות ☒ פיתוח הארץ לטובת כל תושביה
פניות לגורמים שונים	☒ לאו"ם - לשיתוף פעולה בהגשמת החלטת החלוקה/ להקמת אחדות כלכלית בארץ ישראל בכללותה/ לקבל את ישראל לתוך משפחת העמים ☒ לערבים תושבי מדינת ישראל שזה עתה קמה - לשמור על השלום, לקחת חלק בהקמת המדינה, על יסוד אזרחות מלאה ושווה במדינה וייצוג מתאים בכל מוסדותיה ☒ למדינות שכנות- מושטים יד לשלום ושכנות טובה, לשיתוף פעולה במאמץ לקדם את המזרח התיכון כולו. ☒ לעם היהודי בתפוצות להתלכד סביב הישוב היהודי ולסייע במערכה הגדולה על הגשמת שאיפת הדורות לגאולת ישראל
יחידת לימוד ראשונה – יחסי הגומלין בין האדם למדינה	
הרעיון הלאומי וטיפוסים/ סוגים של מדינות לאום	
מדינה (תנאים למדינה)	☒ ארגון חברתי הכולל שלטון ☒ על אוכלוסייה ☒ היושבת בשטח מוגדר (טריטוריה) ☒ בעל ריבונות פנימית וחיצונית (חוסר כפיפות לגורמים חיצוניים) ☒ הכרה בינלאומית (קיים ויכוח האם זהו מרכיב הכרחי בהגדרה)
אזרח (מושג רקע)	☒ מעמד חוקי ממנו נובעות זכויות וחובות (התנאים לקבלת האזרחות משתנים ממדינה למדינה) ☒ הזכויות העיקריות: הגנה על בטחונו, הצבעה בבחירות, זכות כניסה למדינה, חופש עיסוק במדינה, זכויות סוציאליות ☒ החובות העיקריות: ציות לחוק, חובות על פי חוק (תשלום מיסים ושרות צבאי או לאומי)
קבוצה אתנית	☒ קבוצה שלה יסודות משותפים אתניים-תרבותיים/ מוצא, שפה, תרבות, היסטוריה, ולעיתים גם דת ☒ קבוצה זו אינה בהכרח בעלת דרישות להגדרה עצמית/ לריבונות
לאום	☒ קבוצה שלה יסודות משותפים (אתניים-תרבותיים וגם/או יסודות פוליטיים) ☒ לקבוצה זו מדינה ריבונית או אוטונומיה בתוך מדינה ריבונית, או שהיא שואפת לאחד משני אלו

לאומיות אתנית-תרבותית	☒ השאיפה המשותפת לבני לאום לשלטון עצמי במסגרת של מדינה ריבונית/ לניהול עצמי בתוך מדינה ☒ מבוססת על יסודות אתניים-תרבותיים: מוצא, שפה, תרבות, היסטוריה, ולפעמים גם דת (אין חפיפה בין לאומיות לאזרחות) ☒
לאומיות פוליטית/אזרחית	☒ השאיפה המשותפת לבני לאום לשלטון עצמי במסגרת של מדינה ריבונית/ לניהול עצמי בתוך מדינה ☒ מבוססת על יסודות פוליטיים: שותפות/ רצון-משותף לחיות באותה מדינה/ במסגרת פוליטית ובקידום יחד ערכים ונורמות משותפים/ תפיסה של "טוב משותף"
מדינת לאום אתנית-תרבותית	☒ מדינה המזוהה ברמה הקולקטיבית עם לאום אתני-תרבותי אחד ומבטאת את זכותו להגדרה עצמית לאומית ☒ חלק מהסמלים, המועדים, החוקים ומוסדות המדינה נותנים ביטוי ליסודות האתניים התרבותיים (מוצא, שפה, תרבות, היסטוריה, ולפעמים גם דת) של קבוצת הרוב הלאומי ☒ קיימים גם יסודות פוליטיים-תרבותיים-ערכיים משותפים לכלל אזרחי המדינה (רצון משותף לחיות באותה מדינה ולקדם יחד ערכים ונורמות משותפים/ תפיסה של "טוב משותף")
מדינה דו לאומית	☒ מדינה המזוהה ברמה הקולקטיבית עם שני לאומים אתניים שונים ומבטאת את זכותם להגדרה עצמית לאומית ☒ חלק מהסמלים, המועדים, החוקים ומוסדות המדינה מבטאים את היסודות האתניים התרבותיים של שני הלאומים הדומיננטיים במדינה ☒ קיימים גם יסודות פוליטיים-תרבותיים-ערכיים משותפים לכלל אזרחי המדינה (רצון משותף לחיות באותה מדינה ולקדם יחד ערכים ונורמות משותפים/ תפיסה של "טוב משותף") המגבשים את שני הלאומים
מדינה רב לאומית	☒ מדינה המזוהה ברמה הקולקטיבית עם מספר לאומים אתניים דומיננטיים במדינה ☒ הסמלים, המועדים, החוקים ומוסדות המדינה נותנים ביטוי ליסודות האתניים והתרבותיים של כל הלאומים הדומיננטיים במדינה ☒ קיימים גם יסודות פוליטיים-תרבותיים-ערכיים משותפים לכלל אזרחי המדינה (רצון משותף לחיות באותה מדינה ולקדם יחד ערכים ונורמות משותפים/ תפיסה של "טוב משותף") המגבשים את כלל הלאומים
מדינת לאום פוליטית/כלל אזרחי	☒ מדינה שמגדירה את השייכות הלאומית על בסיס האזרחות בלבד/ נייטרלית מבחינה אתנית (חפיפה בין לאומיות לאזרחות) ☒ הסמלים, המועדים, החוקים ומוסדות המדינה מבטאים יסודות המשותפים לכל האזרחים במדינה ☒ היסודות הפוליטיים משקפים ערכים משותפים לכלל אזרחי המדינה
יחידת לימוד שנייה- מאפיינים יהודיים - המרחב הציבורי	
מעמד השפה העברית	☒ העברית אמנם לא נקבעה בחוק מפורש כשפה הרשמית של מדינת ישראל וכך נותרה החקיקה מתקופת המנדט המקנה לעברית ולערבית מעמד של שפות רשמיות (לאחר הביטול המפורש בחקיקה של מעמד השפה האנגלית) ☒ החקיקה והפסיקה בישראל מקנות עדיפות לעברית כשפה רשמית כביטוי לאופייה היהודי של המדינה

לוח השנה העברי	☒ לוח השנה העברי הוא לוח השנה הרשמי של מדינת ישראל כביטוי לאופייה היהודי של המדינה ☒ החגים היהודים היום ימי שבתון רשמיים במדינה ☒ החוק מחייב שימוש בתאריך עברי בכל מסמך רשמי היוצא מטעם המדינה ומוסדותיה
סמלי המדינה	☒ סמלי המדינה הקבועים בחוק מבטאים את זהותה היהודית ☒ דגל המדינה מורכב ממגן דוד שהוא סמל יהודי מסורתי ומפסי תכלת ולבן שהם צבעי הטלית היהודית, (נבחר כדגלה של התנועה הציונית עוד בראשית דרכה) ☒ סמל המדינה הינו המנורה שעמדה בבית המקדש בירושלים ומשני צדיה ענפי זית ☒ המנון המדינה, "התקווה", מבטא את שאיפת העם היהודי לחזור לארצו ולחדש בה את חרותו המדינית
יחידת לימוד שישית- מעמד המיעוטים בישראל	
מעמד המיעוטים במדינת ישראל	☒ בהכרזת העצמאות התחייבה מדינת ישראל להעניק זכויות שוות לכל אזרחיה ללא הבדל דת גזע ומין ☒ ישראל מעניקה לכל אזרחיה זכויות פרט מלאות ושוות ☒ החוק אוסר אפליה בקבלה לעבודה על בסיס לאומי או דתי ☒ ישנה אפשרות נרחבת לביטוי תרבותי ודתי במרחב הציבורי ובהיבטים מוסדיים (לעומת כמה ממדינות אירופה בהן קיימת הגבלה על לבישת כיסוי ראש מלא או בניית צריחי מסגדים)
ביטויי קבוצות המיעוט במרחב הציבורי והמוסדי	☒ לשפה הערבית מעמד מיוחד בישראל. חלק מפרסומי המדינה/שלטי הכוונה/תקנות שונות מחויבות להיכתב גם בערבית ☒ ימי המועד של המיעוטים מוכרים להם כימי חופשה ☒ בני העדות הלא יהודיות כפופים לשיפוט הדתי של בתי הדין על פי דתם בנושאי אישות ☒ למיעוטים השונים קיימות מערכות חינוך נפרדות המתנהלות בשפתם ☒ חוק החינוך הממלכתי קובע כמטרה לחנך כל אדם לכבוד למורשתו ולזהותו התרבותית.
יחידת לימוד שלישית - עקרונות המשטר הדמוקרטי	
עקרון שלטון העם	
עקרון שלטון העם	☒ עקרון יסוד של הדמוקרטיה ☒ כלל האזרחים הם הריבון/ מקור הסמכות ☒ האזרחים בוחרים שלטון של נציגים/ שלטון נבחר- לזמן קצוב המוגדר בחוק
דמוקרטיה ישירה	☒ כלל האזרחים מקבלים את ההחלטות בענייני המדינה ללא מתווכים/ נציגים
דמוקרטיה עקיפה/ייצוגית	☒ כלל האזרחים בוחרים נציגים שהם המקבלים את ההחלטות בענייני המדינה/ מקדמים מדיניות מסוימת
בחירות דמוקרטיות	☒ מאפיין בסיסי בכל סוגי הדמוקרטיות ☒ הליך המאפשר חילופי שלטון ☒ מציינים חמישה תנאים הכרחיים לקיומן: כלליות, חשאיות, מחזוריות, שוויוניות, התמודדות/תחרות חופשית

כלליות	☒ כל אזרחי המדינה זכאים לבחור ולהיבחר למוסדות הנבחרים במדינה במגבלות הכתובות בחוק (כמו גיל מינימלי ובמדינות מסוימות עבריינות על החוק)
חשאיות	☒ איש מלבד הבוחר לא יודע במי בחר ☒ מובטח שהבוחר לא יושפע מלחצים של גורמים שונים
מחזוריות	☒ הבחירות חוזרות במרווחי זמן ידועים וסדירים הקבועים בחוק
שוויוניות	☒ קולו של כל מצביע שווה למשנהו
פלורליזם	
סובלנות (עקרון/ערך)	☒ קבלת השונה/ יחס מכבד לשונים ממני, לדעותיהם, לאורח חייהם ☒ הימנעות מתגובות אלימות מילולית או פיזית בעת מחלוקת ☒ הימנעות מהפעלת סמכות שלטונית כלפי עמדות ביקורתיות או מרגיזות
פלורליזם (עקרון/ערך)	☒ הכרה בערך של ריבוי/מגוון דעות/עמדות של אנשים או קבוצות ☒ עידוד/תמיכה בקיום וביטוי של מגוון דעות/ עמדות של אנשים או קבוצות בחברה
הסכמיות (עקרון/ערך)	☒ הסכמה רחבה בין קבוצות בחברה על כללי משחק בסיסיים או על אופייה הבסיסי של החברה והמדינה ☒ מחזקת את היציבות ומאפשרת קיום בצוותא על אף חילוקי דעות בתחומים אחרים ☒ ישנו מתח בין ערך הפלורליזם המעודד ריבוי דעות לערך ההסכמיות המחזק את האחידות/ הערכים המשותפים ☒
עקרון הכרעת הרוב, שלטון החוק	
עקרון הכרעת הרוב	☒ עקרון הקובע שמתוך כמה אפשרויות נבחרת/ מתקבלת זו שרוב האוכלוסייה/ רוב הנציגים/רוב המצביעים תומכים בה ☒ אסור לרוב לקבל החלטות שפוגעות באופן לא סביר/ בלתי מוצדק בזכויות יסוד ובמיוחד בזכויות המיעוט
עריצות הרוב	☒ שימוש לרעה בעקרון הכרעת הרוב/ הרוב מנצל את כוחו לרעה
שלטון החוק	☒ עקרון שלטון החוק: קיימת מערכת חוקים אחת שכולם חייבים לציית לה. חובת הציית לחוק חלה על כולם / האזרחים ורשויות השלטון כפופים לחוק. החוק נחקק ע"י הרשות המחוקקת (כנסת) בתהליך קבוע בחוק.
מהו חוק	☒ מהו חוק: הוראה רשמית מחייבת בכתב האומרת לנו כיצד מותר להתנהג וקובעת איזה עונש יוטל על מי שיפר אותה. ☒ חוק הוא כלל עליון שקבע בית המחוקקים באותה מדינה (בישראל הכוונה היא לכנסת) החוק מחייב את כל אזרחי המדינה ותושביה. חוק מתקבל בתהליך מורכב ובהסכמת הרוב. כל חוק כולל גם את העונש על הפרתו. חוק במדינה דמוקרטית חייב להתקבל בהתאם לכללי ועקרונות הדמוקרטיה ואסור לו לנגוד אותם.
יחידת לימוד רביעית - זכויות האדם והאזרח וחובותיו	
תאוריית/ רעיון הזכויות הטבעיות	☒ תפישה מוסרית-פוליטית המתארת זכויות יסוד המוקנות לכל אדם באשר הוא אדם/ ☒ באשר הוא נברא בצלם אלוהים / באשר הוא תכלית לעצמו ☒ תיאור הזכויות כטבעיות משמעותו שהן אינן מוענקות ע"י השלטון ואינן תלויות בו. התפישה הדמוקרטית מקבלת כעקרון יסוד את אחריות השלטון לשמירה על הזכויות. ☒ מקובל למנות בין הזכויות הטבעיות: חיים וביטחון, קניין, חירות, שוויון, כבוד והליך משפטי הוגן

הזכויות הן יחסיות/ אינן מוחלטות – הן סותרות לא פעם זו את זו ובאף חברה אנושית הן אינן ניתנות להגשמה באורח מלא. לכן במקרה של התנגשות בין זכויות או בין זכות לאינטרס ציבורי נדרש איזון סביר בין הזכויות/ פגיעה מידתית בזכות הנפגעת	התנגשות בין זכויות (או בין זכות לאינטרס ציבורי)
העילות הבסיסיות המוצדקות להגבלת זכויותיו של אדם היא כאשר מימושן פוגע בזכויות הזולת או באינטרס הציבורי	
לכל אדם זכות לחיות/ להחליט/ לעשות/ לפעול/ להימנע מפעולה/ לבחור/ לעצב את אישיותו על פי רצונו החופשי - (היבט חיובי)	הזכות לחירות/ ערך/ עקרון החירות
אין לשלול את חירותו של אדם על ידי מעצר או על ידי הגבלת חופש המחשבה והפעולה שלו - (היבט שלילי)	
מן הזכות לחירות נגזרות שורה של חירויות (חופש הביטוי, חופש המחשבה והמצפון, חופש התנועה, חופש העיסוק, חופש הדת, החופש מדת ועוד)	
חוקים רבים בכל חברה מגבילים בהכרח את הזכות לחירות ונגזרותיה וגבולות הפגיעה הסבירה שנויים במחלוקת ציבורית בכל חברה דמוקרטית	
לכל אדם זכות לבטא/ להפיץ את עמדותיו/ דעותיו/ אמונותיו	חופש הביטוי
בכל דרך (לבוש, פולחן, תקשורת, אמנות, בדיבור, בכתב וכו') ובפומבי/ בגלוי	
לכל אדם זכות להחזיק בכל דעה/ מחשבה בכל נושא לפי בחירתו	חופש המחשבה והמצפון
לכל אדם זכות לפעול בהתאם למצפונו / לא לפעול בניגוד למצפונו	
לכל אדם זכות לנוע כרצונו/ להימצא בכל מקום	חופש התנועה
(זכות הכניסה החופשית למדינה מוקנית לאזרחים בלבד)	
לכל אדם זכות לעבוד בכל עבודה/ מקצוע / משלח יד (כפוף להכשרה נדרשת/ רישוי)	חופש העיסוק
(חופש העיסוק מוענק בישראל לאזרחים ותושבים בלבד)	
לכל אדם הזכות להחזיק בכל אמונה, להשתייך לכל קבוצה דתית, לקיים כל טקס, מנהג, או פולחן	חופש הדת
לכל אדם הזכות שלא להחזיק באמונה, לא להשתייך לקבוצה דתית, לא לסבול מכפיה או הטפה דתית, לא לקיים טקס או פולחן דתי בניגוד לרצונו	חופש מדת
אין להפלות אדם בשל זהותו, שיוכו סממן חיצוני או מגבלה כלשהי (דת, גזע, מין, העדפה מינית, צבע עור, מוצא, מראה חיצוני, מוגבלות מסוימת) (אלא במקרים של שונות רלוונטית לנושא הנידון-הבחנה מותרת).	הזכות לשוויון/ ערך/ עקרון השוויון
מובן מצומצם: לכל אדם הזכות לשוויון בפני החוק ולשוויון פוליטי (הזכות לבחור ולהיבחר). מובן רחב: זכות לשוויון הזדמנויות במובן הכלכלי והחברתי	
אופני היישום הראויים של הזכות לשוויון שנויים במחלוקת ציבורית בכל חברה דמוקרטית (לגבי המובן המצומצם - הגבול בין אפליה פסולה להבחנה מותרת. לגבי המובן הרחב - משמעות שוויון ההזדמנויות הרצוי)	
פגיעה בזכות לשוויון על ידי הענקת יחס שונה לבני אדם	אפליה פסולה
ללא סיבה מוצדקת, ובפרט בשל זהות, שיוך סממן חיצוני או מגבלה כלשהי (דת, גזע, מין, העדפה מינית, צבע עור, מוצא, מראה חיצוני, מוגבלות מסוימת)	
אין לפגוע בחייו ובגופו של אדם/ לכל אדם זכות לחיים ולביטחון אישי	הזכות לחיים ולביטחון
חובת המדינה להגן על כל בני האדם החיים בשטחה מפני פגיעה בחייהם ובגופם בידי אחרים	
לכל אדם הזכות להחזיק ברכוש/ בדבר שיש לו ערך כלכלי ולעשות בו כרצונו	זכות הקניין

	✗ אין לפגוע בקניינו של אדם (הן קנין חומרי והן קנין רוחני)
הזכות להליך הוגן	✗ אדם חף מפשע עד שלא הוכחה אשמתו/ אדם זכאי כל עוד לא הורשע בדין ✗ כל אדם זכאי למשפט הוגן ופומבי – (חובה לזכור 2 דוגמאות) - ייצוג ע"י עו"ד, שופטים בלתי תלויים, ענישה בהתאם לחוק בלבד, זכאי לדעת במה הוא נאשם ולראות את הראיות נגדו, זכאי לערער לערכאה גבוהה יותר וכדומה
הזכות לכבוד	✗ הזכות שלא להיות חשוף/ נתון ליחס משפיל/ ליחס מזלזל/ ליחס מבזה/ ליחס פוגעני/ לטיפול או יחס אכזרי ובלתי אנושי ✗ הזכות לחיות ללא חשיפה/ התערבות/ חדירה לחייו, לגופו, לחפציו (הזכות לפרטיות) ✗ הזכות שלא יפרסמו אודותיו/ על אורחותיו/ על דעותיו מידע שיקרי שלילי (הזכות לשם טוב)
זכויות פוליטיות	✗ זכויות פוליטיות הינן זכויות הקשורות לתחום הפוליטי/ לשותפות בניהול המסגרת המדינית. (חלקן זכויות אזרח בלבד, וחלקן מבוססות על הזכויות הטבעיות של כל אדם) ✗ זכויות פוליטיות שהן זכויות אזרח: הזכות לבחור ולהיבחר, והזכות להתארגן כמפלגה המתמודדת בבחירות (מוענקות לאזרחי המדינה בלבד) ✗ זכויות פוליטיות הנובעות מזכויות טבעיות: חופש ההפגנה והמחאה והאפשרות לבקר את השלטון (אינן מוגבלות לאזרחי המדינה)
זכויות כלכליות- חברתיות	✗ זכויות הניתנות/ מוענקות ע"י המדינה ✗ במטרה להבטיח קיום אנושי בכבוד/ להבטיח רמת חיים בסיסית ✗ ביניהן: הזכות לשירותי בריאות, לחינוך, לביטחון סוציאלי ולרמת חיים בסיסית, לדירה, זכויות עובדים ✗ בדרך של הקצאת משאבים ושירותים ✗ היקפן ואופיין תלויים במדיניות חברתית-כלכלית/ במדיניות דמוקרטיות רבות זכויות אלה מוענקות בצורה מוגבלת ומדודה
זכויות עובדים ותנאי עבודה	✗ זכויות שהמדינה מחייבת את המעסיקים להעניק לעובדים על פי חוק ✗ הזכות של כל אדם לתנאי עבודה בסיסיים והוגנים ✗ כוללת מרכיבים כגון (חובה לציין דוגמא אחת): קביעת שכר מינימום, הגבלת מספר שעות עבודה, הבטחת שכר שווה עבור עבודה שווה, מתן ימי חופשה, הגנה מפני פיטורים שרירותיים ✗ היקפן ואופיין תלויים במדיניות חברתית-כלכלית/ במדיניות דמוקרטיות רבות זכויות אלה מוענקות בצורה מוגבלת ומדודה
זכויות קבוצתיות/ תרבותיות	✗ זכויות קיבוציות הניתנות לקבוצות אתניות-תרבותיות/ מיעוטים לאומיים, באות לידי ביטוי בתחומים הבאים: שפה, חינוך, תרבות, ייצוג כקבוצה ✗ מטרתן להסדיר בצורה מוסדית את זהותה הייחודית של הקבוצה במדינה ✗ המדינה קובעת את היקף הענקתן ואת מידת התמיכה המוסדית בהן (לעומת זכויות הפרט של המיעוט שהן זכויות יסוד בכל דמוקרטיה)
חובות האדם כאדם	✗ להכיר בזכויותיו של הזולת/ להימנע מפגיעה בזכויות של אדם אחר

חובות האזרח וערכים אזרחיים	☒ החובה לציית לחוק ולחובות הקבועות בו (תשלום מיסים, שירות צבאי וכו') ☒ ישנו ערך אזרחי להשתתפות בעיצוב החיים הציבוריים (הצבעה בבחירות, ביקורת השלטון, השתתפות אזרחית וכו') ☒ ישנו ערך אזרחי בתרומה לקהילה ולמדינה
יחידת לימוד שלישית - עקרון הגבלת השלטון	
עיקרון הגבלת השלטון	☒ השלטון מחזיק באמצעים (כלכליים, אנושיים, מקורות מידע, מנגנוני אכיפה) המעניקים לו עצמה רבה (חובה לזכור 2 דוגמאות) ☒ קיימת סכנה בניצול לרעה של כוחו של השלטון/ בפגיעה בזכויות האדם והאזרח או בזכויות קבוצה ☒ הפרדת הרשויות ואמצעים מוסדיים/ פורמאליים ולא מוסדיים/ בלתי פורמאליים נועדו למניעת עריצות השלטון
הפרדת רשויות (לשם תשאול בבחינה יחשב כעקרון)	☒ פיצול הכוח השלטוני לשלוש רשויות: מחוקקת, מבצעת ושופטת ☒ במטרה להגביל את השלטון / למנוע את ריכוז הכוח בידי גורם שלטוני אחד/ לקדם הגנה על זכויות האדם ☒ לכל רשות סמכויות ייחודיות בתחומה אך לא מוחלטות/ עירוב סמכויות, ומתקיימים בין הרשויות יחסי איזון, ריסון, פיקוח ובקרה/ איזונים ובלמים
חוקה	☒ מערכת של נורמות וערכי יסוד המנוסחים במסמך מכונן ☒ בעלת עליונות משפטית על חקיקה רגילה ☒ קובעת את: 1. עקרונות וערכי היסוד של המדינה/ חזון/ המאפיינים הייחודיים של המדינה 2. מבנה רשויות השלטון סמכויותיהן והיחסים ביניהן 3. עקרונות השמירה על זכויות האדם והאזרח במדינה
מנגנוני פיקוח וביקורת פורמליים/ מוסדיים	☒ ביקורת שמקיימים גופים ומוסדות שלטוניים/ ביקורת של מוסדות: הפרלמנט (אופוזיציה, ועדות הכנסת, כלים פרלמנטריים), מבקר המדינה, נציב תלונות הציבור, מערכת המשפט ☒ שהוסמכו לשם כך בחוק ☒ לשם הגבלת השלטון/ לשם פיקוח על השלטון ועל חוקיות פעולותיו ☒ באמצעות פרסום דוחות/הנחיות/חוקים/מסמכים רשמיים אחרים המציגים את פעולות השלטון
מנגנוני פיקוח וביקורת בלתי פורמליים/ לא מוסדיים	☒ ביקורת שמקיימים גופים, ארגונים או פרטים באמצעות הפגנות/ שביתות/ עצרות/ עצומות/ יצירות אומנות (קולנוע, טלוויזיה, תיאטרון, ספרות, אמנות פלסטית), הופעה וכתבה באמצעי התקשורת וברשתות חברתיות ☒ ללא הסמכה חוקית/ בהתנדבות / מיוזמתם של אזרחים או קבוצות ☒ לשם הגבלת השלטון/ ופיקוח עליו ועל חוקיות פעולותיו ☒ באמצעות לחץ על קובעי מדיניות/ הבעת ביקורת פוליטית וחברתית על השלטון/ קיום דיון ציבורי

עקרון שלטון החוק	
עקרון שלטון החוק	☒ חובת הציות לחוק חלה על כולם / האזרחים ורשויות השלטון כפופים לחוק/ קיימת מערכת חוקים אחת שכולם חייבים לציית לה ☒ החוק נחקק ע"י הרשות המחוקקת בתהליך קבוע בחוק/ בהליך דמוקרטי
עבריינות	☒ הפרת חוק/ עבירה על חוק
עבריינות שלטונית	☒ הפרת חוק/ עבירה על החוק על ידי אדם המשמש בתפקיד במערכת השלטונית ☒ ניצול סמכות שלא כדין/ ניצול סמכות לרעה/ שימוש במשאבים של הציבור/ הפרת חובת האמון המוטלת על משרתי ציבור (יכולה לנבוע מאינטרס אישי, אינטרס קבוצתי-מגזרי או תפישה אידיאולוגית)
עבריינות פוליטית/ אידיאולוגית	☒ פעולה בלתי חוקית (פגיעה פיזית/ הסתה לאלימות/ פעולה לא חוקית שאינה אלימה) ☒ כנגד נציגי השלטון, מוסדות, ארגונים או כל אדם בשל עמדתו הפוליטית ☒ נובעת מתוך עמדה פוליטית/אידיאולוגית ו/או מתוך רצון לקדמה ☒ מהווה איום על עצם קיומו של המשטר הדמוקרטי
סירוב מטעמי מצפון ואידיאולוגיה	☒ הפרת חוק במצב של קונפליקט פנימי בין המוסר/ המצפון/ אידיאולוגיה פוליטית או אמונה דתית לבין החוק ☒ העדפת צו המצפון/ עמדה אידיאולוגית על פני חובת הציות לחוק ☒ תוך מוכנות לשלם מחיר/ לשאת בעונש ☒ סירוב מאיים על השלטון הדמוקרטי, וגבולות הלגיטימיות שלו שנויות בויכוח ציבורי
יחידת לימוד חמישית – רשויות ומוסדות השלטון	
הרשות המחוקקת- כנסת ישראל	
הרשות המחוקקת /פרלמנט/ כנסת	☒ בית הנבחרים- הפרלמנט- הכנסת בישראל מונה 120 חברים ☒ מייצגת את ריבונות האזרחים ואת העמדות השונות בחברה ☒ תפקידה העיקרי הוא חקיקת חוקים ☒ מכוננת את הממשלה ומוסמכת להצביע אי אמון בממשלה ☒ מהווה מנגנון פיקוח פורמאלי/ מפקח ומבקר את מדיניותה ופעולותיה של הרשות המבצעת (ע"י אופוזיציה, ועדות, אישור תקציב, כלים פרלמנטריים) ☒ בהתאם לפסיקת בית המשפט מהווה גם רשות מכוננת לענייני חוקה ☒ בוחרת/ממנה בכירים כמו – נשיא המדינה ומבקר המדינה
תפקידי הכנסת: כינון ממשלה	☒ מכוננת את הממשלה ומוסמכת להצביע אי אמון בממשלה
תפקידי הכנסת: ייצוג האזרחים	☒ מייצגת את ריבונות האזרחים ואת העמדות השונות בחברה
תפקידי הכנסת: חקיקה	☒ תפקידה העיקרי הוא חקיקת חוקים
תפקידי הכנסת: פיקוח וביקורת	☒ מהווה מנגנון פיקוח פורמאלי/ מפקח ומבקר את מדיניותה ופעולותיה של הרשות המבצעת ע"י אופוזיציה, ועדות, אישור תקציב, כלים פרלמנטריים
תפקידי הכנסת: מינוי בעלי תפקידים	☒ בוחרת/ממנה בכירים כמו – נשיא המדינה ומבקר המדינה
תפקידי הכנסת: אסיפה מכוננת	☒ בהתאם לפסיקת בית המשפט מהווה גם רשות מכוננת לענייני חוקה

קואליציה	☒ (לרוב) סיעות הקואליציה מהוות יחד רוב של חברי הכנסת בפרלמנט ומהוות את בסיס התמיכה של הממשלה בפרלמנט ☒ מבוססת על הסכמים קואליציוניים בין הסיעות המרכיבות אותה
אופוזיציה	☒ סיעות הפרלמנט שאינן שותפות בממשלה ☒ מספר החברים באופוזיציה קטן בדרך כלל ממספר חברי הקואליציה וממחצית חברי הפרלמנט (למעט במצבים של ממשלת מעבר) ☒ תפקידי האופוזיציה: 1. לבקר את השלטון/ לפקח על השלטון/ להציג לו חלופה 2. ליטול חלק בחקיקה ובוועדות הכנסת
סיעה (מושג רקע)	☒ נציגיה של מפלגה בכנסת נקראים חברי סיעה ☒ ייתכן ושתי מפלגות יקיימו בכנסת סיעה אחת
מליאה	☒ הגוף המרכזי בו נעשית עבודת הכנסת ובו מתקבלות מרבית ההחלטות ☒ חברים בגוף זה כל 120 חברי הכנסת ☒ דיוני המליאה מתקיימים באולם המליאה וההחלטות מתקבלות ברוב קולות של חברי הכנסת הנוכחים בדיון (למעט סוגיות בהן נדרש בחוק רוב מיוחד) ☒ הנושאים העיקריים הנדונים במליאה: הצעה לסדר יום, שאילתה, הצעת חוק או הצעת אי אמון
ועדות הכנסת	☒ חלק עיקרי מעבודת חברי הכנסת הוא השתתפות בדיוני ועדות הכנסת (הייצוג בוועדות נקבע על פי היחס של ייצוג הסיעות בכנסת ולסיעות הקואליציה יש רוב בוועדות) ☒ הועדות (חלקן קבועות וחלקן מיוחדות) דנות בתחומים מוגדרים (למשל: כספים, כלכלה, חינוך, עבודה רווחה ובריאות, מעמד האישה) ☒ נושאי הדיונים (חובה לזכור שתי דוגמאות): דיון על פרטי הצעות חוק וניסוח שלהן, אישור חקיקת משנה, דיון עם אנשי מקצוע וכל עניין אחר אשר נמסר לדיונה ע"י הכנסת ☒ תפקיד: ייעול העבודה הפרלמנטארי (בירור פרטים, היוועצות מומחים, שיתוף ציבור)
הרשות המבצעת- הממשלה	
הרשות המבצעת	☒ הממשלה היא הרשות המבצעת של המדינה והיא אחראית על קביעת מדיניות ויישומה בכל תחומי החיים במדינה ☒ בתחום החקיקה הממשלה יוזמת הצעות חוק ממשלתיות, עוסקת בחקיקת משנה של צווים ותקנות, קובעת תקנות לשעת חירום ☒ לממשלה "סמכות שיורית" לפעול בכל תחום, אלא אם החוק מונע זאת ממנה או מטיל את הסמכות על גורם אחר ☒ הממשלה מכהנת מכח אמון הכנסת
תהליך כינון הממשלה (מושג רקע)	☒ כאשר צריך להרכיב ממשלה מטיל הנשיא את המשימה על אחד הח"כים (בדרך כלל ראש הסיעה הגדולה) ☒ במידה ולא הצליח תוך 28 יום הוא רשאי להאריך תקופה זו ב-14 יום או להטיל את המשימה על ח"כ אחר ☒ עם השלמת הרכבת הממשלה, ראש הממשלה המיועד מציג את שרי ממשלתו ואת קווי היסוד של הממשלה בפני הכנסת ומקבל את אמונה
קואליציה צרה-רחבה (מושג רקע)	☒ קואליציה צרה – קואליציה המבוססת על רוב קטן של חברי הכנסת ☒ קואליציה רחבה – קואליציה המבוססת על רוב גדול יחסית של חברי הכנסת

ממשלה המבוססת על שיתוף פעולה בין המפלגות הגדולות היוצרות קואליציה רחבה	ממשלת אחדות לאומית (מושג רקע)
מטרתה להבטיח יציבות פוליטית, לפתור מצב של תיקו פוליטי או לחזק את הלגיטימציה של הממשלה בזמני חירום ומשבר	
קבלת החלטות והתוויות קווי פעולה בתחומים שונים הנמצאים באחריות משרדי הממשלה	תפקידי הממשלה: קביעת מדיניות ויישומה
הרשות השופטת	
☒ מערכת בתי משפט (שלום, מחוזי, עליון) המכריעה בסכסוכים בין האזרחים לבין עצמן ובינם לבין רשויות השלטון ☒ בודקת האם פעולותיהם של האזרחים ושל הרשויות נעשות בהתאם לחוק (היא המוסמכת לפרש את החוק) ☒ מפקחת על חוקיות הפעולות של הרשות המבצעת ☒ בהתאם לפסיקת בית המשפט בסמכותו לפקח על הרשות המחוקקת על ידי ביקורת שיפוטית בהתאם לחוקי היסוד. נושא זה שנוי במחלוקת ציבורית	הרשות השופטת - בתי המשפט
☒ הרשות השופטת עצמאית בהחלטותיה השיפוטיות ☒ במטרה להבטיח מימוש הזכות להליך הוגן, עקרון שלטון החוק ושמירה על אמון הציבור במערכת המשפט ☒ עקרון זה מובטח באמצעות מספר כללים (חובה לזכור שתי דוגמאות): מרות החוק – השופטים כפופים אך ורק לחוק ופוסקים לפיו, תנאי העסקת השופטים - שכר השופטים גבוה ונקבע ע"י ועדת הכספים של הכנסת, משך כהונת שופט הוא עד גיל פרישה (70), אסור לשופט לשמש בכל תפקיד פוליטי, הדחת שופט נעשית בגין עבירות חמורות ולא בגין תוכן פסקי הדין שלו, חסינות השופטים – חסינות מפני אחריות אזרחית בגין הכרעות שיפוטיות ומפני חקירה פלילית (ללא אישור היועמ"ש)	אי התלות של הרשות השופטת
☒ עוסק בעברות על החוק הפוגעות בשלום הציבור בסדר החברתי או בביטחון המדינה (שהמחוקק בחר להטיל עונש על העוברים עליהן) ☒ המשפט מברר האם מגיע עונש וקובע מהו לפי הנסיבות ☒ המדינה היא התובעת והנאשם הוא אדם או תאגיד ☒ - הענישה במשפט הפלילי יכולה להיות מאסר (או עונש מוות במקרים נדירים) או קנס	משפט פלילי
☒ עוסק בסכסוכים שבין אדם לחברו ☒ המשפט מכריע בסכסוך בין הצדדים על פי החוק והראיות ☒ התובע הוא אדם או תאגיד (לרבות המדינה או רשות מקומית) והנתבע הוא אדם או תאגיד ☒ במשפט אזרחי אין ענישה ובסופו מתקבלת החלטה על חיוב כספי של המפסיד או הוראה אחרת לביצוע	משפט אזרחי
☒ נמצא בכל עיר בינונית או גדולה (30 בכל הארץ) ☒ עוסק במשפטים אזרחיים ובעבירות פליליות בסדר גודל נמוך יחסית	בית משפט השלום
☒ נמצא בשש ערים בארץ ☒ עוסק במשפטים אזרחיים על סכומים גדולים/עבירות כבדות (פשע) ☒ בית המשפט המחוזי מהווה סמכות לערעור על החלטות בימ"ש השלום ומהווה גם בימ"ש לעניינים מנהליים	בית משפט מחוזי

בית המשפט העליון	☒ יושב בירושלים ☒ מהווה סמכות ערעור עליונה על החלטות בימ"ש מחוזי ☒ פסיקה בבית המשפט העליון נחשבת לתקדים מחייב לערכאות נמוכות יותר ☒ מתפקד גם כבג"ץ בו האזרח תובע את המדינה על עוול שנעשה לו
בג"צ	☒ בית משפט גבוה לצדק (אחד מתפקידיו של בית המשפט העליון) ☒ מאפשר לכל אדם/ארגון לעתור בקשר להחלטות של רשויות המדינה או גופים ציבוריים אשר לדעתו גורמות לו עוול או פוגעות בזכויותיו ☒ משמש ערכאה ראשונה ואחרונה בסוגיות בהן הוא מטפל ☒ פועל באמצעות צווים שמבטלים החלטות או פעולות של רשויות המדינה (יש לזכור דוגמא אחת): צו על תנאי - צו של בג"צ המורה לרשות המשיבה בעתירה להופיע בפני בג"צ ולהציג את עמדתה לגבי העתירה, צו ביניים - צו של בג"ץ למשיבה בעתירה להקפיד את המצב הקיים עד לסיום הדיון בעתירה (ניתן במקרים בהם מדובר בצעדים בלתי הפיכים של הרשויות), צו החלטי - צו הניתן בסיום הדיון בעתירה ומשמעו קבלת העתירה על ידי בג"צ, ביטול החלטת הרשות והנחייה כיצד לפעול
	יחידת לימוד שביעית – תפקיד התקשורת במשטר דמוקרטי
מעמד התקשורת, תפקיד התקשורת במשטר דמוקרטי	☒ יש ארבע זכויות עיקריות: ☒ (א) חופש הביטוי (ב) חופש המידע (ג) חופש העיתונות (ד) זכות הציבור לדעת. ☒ מה ההבדל בין חופש המידע לזכות הציבור לדעת? ☒ חופש המידע – פירושו שלכל אחד מותר לדעת כל מה שהוא רוצה כל עוד זה במסגרת החוק והוא לא פוגע בביטחון המידע או נחשף לחומר מסווג. ☒ זכות הציבור לדעת – פירושה, זכות הציבור לדעת על התנהלות הממשלה על מנת שיוכלו לבקר אותה. ☒ ההבדל הוא שבחופש המידע - זכותו של כל אדם לדרוש מידע על פעילות רשויות השלטון (מבצעת, שופטת, מחוקקת) כדי שהאדם/אזרח יוכל לגבש דעה. ☒ ובזכות הציבור לדעת - זוהי הזכות של הציבור להיות חשוף למידע על כל נושא שמתרחש כדי שיוכל לגבש דעה. ☒ כלומר: חופש המידע זאת זכות אקטיבית, וזכות הציבור לדעת זאת זכות פאסיבית. ☒ הכוונה היא, שבחופש המידע נעשית פעולה כדי לדעת.
תפקיד התקשורת	☒ התקשורת ממלאת את התפקיד "כלב שמירה של הדמוקרטיה": כי היא מפקחת על השלטון ומרתיעה (מודיעה) כאשר התפקוד של השלטון הוא בעייתי. ☒ כי מידע רב לא נחשף לציבור. לפעמים המידע אפילו מוסתר מהציבור בכוונה – על ידי הכנסת או על ידי גורמים בעלי כוח אחרים. ו ☒ לפעמים המידע קיים, אבל אין מי שיפרסם אותו.. ☒ הדרך להגיע לכל המידע הזה היא באמצעות כליי התקשורת. וכך התקשורת מממשת את תפקידה כמקשרת בין האזרח (הפרט) לחברה, ובין הציבור לשלטון.
	☒